

Η ΜΟΝΑΔΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΗΣ ΞΑΝΘΗΣ

Σύντομη έξηγηση

Είναι διατολού μόνο ιστοροποίησης στην άνωση ένος πλουσίου, ογκώσατο σε πολλές πλευρές, συγχρόνως ανταγωνιστικού ως προς το ανθρωπινό στοιχείο πού το δημιουργήσε και πάντως, πρωτόγνωρου γιά τον έλλαδικό χώρο ύλικού, όταν τυχαίνει νά συνδεθείς και βαθιά, ψυχικά μαζί του. Ο συγγραφέας αυτού του άρθρου δεν κρίνει ότι, στην πρώτη έποφθη του με τον ευρύτερο ξανθιώτικο χώρο, ένωσε κάπι του πρέπει νά θεωρηθεί ώς έντονο ψυχικό πληρισμό μαζί του. "Ήταν στα 1982 όταν, ο αποστολή του ΥΧΟΠ για έπιστραμματικές προβλημάτων και εισιτήσεις στα πλαίσια του Σεπτεμβρίου Προγράμματος, άναψε όταν, τη σύντομη έκθεσης για την πολιτιστική κλήρουνα του Νομού Ξανθή". Ο ένας μήνας που έμενε στο χώρο της Ξανθής καλυψητικά, τελικά, και όπως μπορεί νά κρίνει, πά, από την απόσταση του χρόνου, μια ποικιλομένη κινητοποίηση και διάφα για γνωστή, για συλλογή στοιχείων, για διασταύρωση τους και για έπαφες με το ανθρώπινο στοιχείο. Γρηγορία είδε στι καπούς υπεραιωνικά πλαισιά ήταν έντελως ανεπαρκή για ουσιαστικό πληροφοριασμά αύτου που όνομάδω χώρο της Ξανθής. Γι' αύτό και φρόντισε νά άπομακρύνει δύο μπορούμενα περιουσιατέρω από τη στενοτήτα τους. Και το μέν - «πότελέομα» της σύνθεσης στοιχείων, για υπηρεσιακή χρήση, χαρακτηρίστηκε άρμοδιας με πολλά έπινεκτικά σχόλια, σε κεντρικό έπιτελο και τοπικά. "Ένα αλλά, όμως, πολὺ σημαντικότερο πότελέομα θεωρείται από τη σύνθεση των στοιχείων, τόν μελουτισμό και τη διαστάρωση τους μέ αλλα, μετά την έπιστροφή. Νά γιά τη πρόκειται. Η Ξανθή και ο χώρος της, που καλύπτει εκείνων των διοικητικών όριων του Νομού, φυσικά συμβατικών, άναδεικνύνται σε μάρκα οντότητα πολιτιστική μοναδική στην Ελλάδα. Βριοκόμαστης έμπρος διά έντελως ξεχωριστό πολιτισμικό φαινόμενο. Δέν είμαστε θερινοί σε μάρκα θερινού σε διαστάρωσης των σχετικών έκθεσεων. Και πάντως, παρ' όλη τη δική μας πολύ θετική διάθεση απέναντι του, νομίζουμε ότι θά δώσουμε παρακάτω, με την αναγκαία ιστοροποιία, τά κυρια χαρακτηριστικά του.

Βασίλης Κ. Δωροθίνης

Δικηγόρος - Πολιτικός έπιστημανας - Ιστορικός

Γενικές έκτιμησεις

"Ένας χώρος που περικλείει τη μεγαλύτερη πεδινή έκταση από κάθε διάληξη διοικητική ένότητα της Έλλαδας. Άλλα και ένας χώρος με όγκο δρείνοντας, στο μεγαλύτερο μέρος του, άκομα μέτρια πρόσπλεστα. Μία παραλία που, στο σύνολο της και γιά δεκάδες χιλιόμετρα, καλύπτεται από άμμο, σε βάθους συχνά πάνω από έκαστο μέτρα. Άλλα και μία παραλία έντελων άναξιοποίητη, με κύρια αιτία και... αναπάντεχο εύεργετή, στις μέρες βιασμού των περιβάλλοντος που ζύνει, τά κουνούπια!

"Ομως και ένας χώρος δημοσίων από αιώνες, χωρίς αύτό να σημαίνει ότι και φρόντισαν με ιδιαίτερη έγνωσια γιά την αυτογνωμοσία τους. Μία κρατική πολιτική άδεια, κάποτε παράλογη και, συχνά, άπλουστα όπου θλακώνεις δέν μπορούμε νά πούμε ότι συνέτεινες σε μια δημιουργική δύσμαση μεταξύ των στοιχείων αυτών. Οι έπαφές και οι συνάφειες δέδουσαν από την έπιπτους ζωή και πορεία τους — και παρά τις εύνοτες προσπάθειες έξων, με σκοπό νά καλλιεργήθουν μίστη και διαχωρισμοί, συνεπικούρουμενες από τη δική μας κρατική πολιτική, θίως τη σκιαγραφήσαμε.

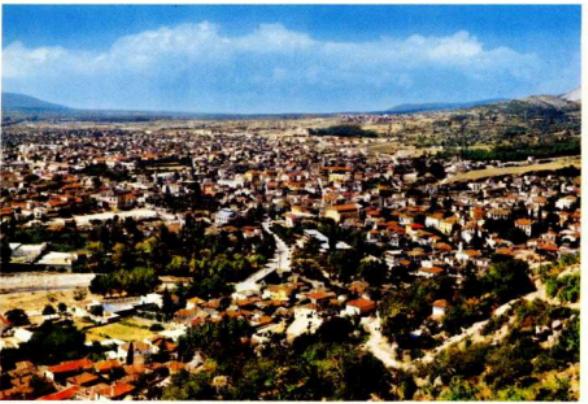
Τελικά, ένας χώρος που, άπο τά παραπάνω καθοριστικά στοιχεία, άλλα και από τα είδησ της καλλιέργειας (καπνός) και την πολύ σημαντική έμπορικη κίνηση και άργανωση που δημιουργήθηκε με βάση το προϊόν αύ-

τό, έδωσε στο πολιτισμικό πεδίο και γιά ο, τι κατά κύριο λόγο ένδιαφέρει τούτο το άθρο αρχεικονικά δημιουργήματα ίδιαιτέρα καλαίσθητα και επιθετικά, που άρχιζουν από τά μουσουλμανικά μυηματα με άγνωστη χρονολόγηση και τις θαυμάσιες πέτρινες γέφυρες, με έξισο αγνωστο τό χρόνο κατασκευής τους, και φτάνουν στά αστικά όρχοντακά τών έλληνων καπνευπόνων του 19ου και 20ου αιώνα. Μέ πλαισιο, θέσια, στα θάσος τά πολυάριθμα μνημεία με ύπολειμματά τους της βυζαντινής έποχης και, πά πού, τά λείψανα του όχραίου πολιτισμού, δύο της πόλης τών Αθηδρών.

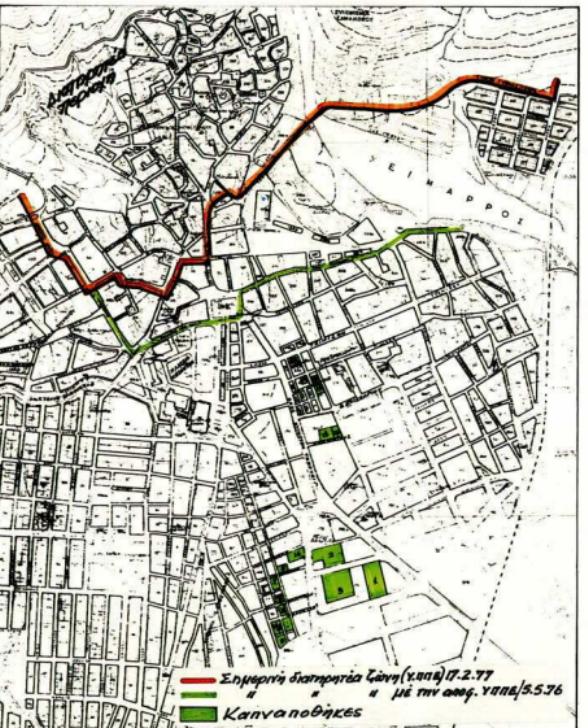
Στερνή, άλλα έξισο σπουδαία μοναδικότητα: ένας ένωρις χώρος με μία και μην, στην ούσια, πολή, της Ξανθής, γύρω από την οποία η «ένδοχωρα» και τα χωριά (κώμες και μικρότερα). Άλλα και ίδια ή Ξανθή, τό ίδιο μοναδική: μία πόλη παραδοσιακή πού τημά της, έπι Έπατετίας, παραδίδεται στους «ένθικουός» έργολάθους, οι οποίοι δημιουργούν μία ζώνη ντουριάρων και πολυκατοικιών, από τις χειρότερες της Έλλαδας, και δύο οπού έπιζουν θύλακες παραδοσιακών κτηρίων: ή μοναδική έλληνική πόλη, σημερια, με τενεκεδοειδή δορυφορικό οικισμό (το Δροσερό): άλλα και μοναδική με παραδοσιακό πρόστειο, σε πλήρη έγκαταλεψία (την Παλαιά Χρύσα). Τέλος, μία από τις δύο πόλεις της σημερινής Έλλαδας (ή άλλη

είναι η Κομοτηνή), δημοι για πρώτη φορά άναληφθηκε τό πολύ συζητημένο πείραμα της έργωνανένης δόμησης, από την ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ, έταιρια θυγατρική της Έθνικης Κηπουρικής Τραπέζας.

Δίνουμε, ήδη, νά γίνει κατανοητό τι ένδιαφέρον πεδίο έρευνας αποτελεί ό χώρος της Ξανθής. Όπως από τό άθρο του υπότιου λογίου και δάκματου άγωνιστη Στέφανου Ιωαννίνη, σε τούτο το τείχος, συνάγεται, άλλα και από προσωπική μας έρευνα διαπιστώσαμε, σχεδόν όλα μένουν νά γίνουν από τά πρώτα θήματα: συλλογή στοιχείων γιά τό άκριβες οικονομικό και κοινωνικό πλαισιο χρονολογήσεις κτηρίων και οικοδομήματαν διαγραφή περιγράμματος γιά τό αστικό φαινόμενο της πόλης της Ξανθής. Βήματα και θέσια έχουν γίνει. Μόνη ή άναγνωση τού πίνακα περιεχόμενων τών «Θρακικών Χρονικών» μάς πείθει. Άλλα ούλικο παραμένει έξαιρετικά φτωχό στόν τομέα της κτηριολογίας και της δόμησης, γενικότερα³. Ένα από τά πρώτα μελήματα του κράτους θά έπρεπε νά είναι, νομίζουμε, στο κλίμα φιλίας και κατανόησης πού άποκαθίσταται με τη γειτονική μας Βουλγαρία, ή έπιστροφή τού άρχειασκο ύλικου πού τά θυλαγηρικά στρατεύματα κατοχής του καθεστώτος τού 1941-44 άναζητησαν με έπιμονη, συνέλεξαν και πήραν μαζί τους στή χώρα τους, πρίν τελεώσει ο πόλεμος. Είναι καιρός, νομίζουμε,

Η πόλη της Ξάνθης πριν από την πολυκατοικιοποίηση.

Τμήμα της πόλης της Ξάνθης με τη διαστρεβλιά περιοχή το 1976, έκεινη του 1977 και τα κτίρια των καπανοθηκών.

παραδίπλα με τίς έλγινικές φροντίδες μας (έστω!), νά φροντίσουμε γιά τήν έπιστροφή τού υλικού αύτού που, άς το πουμέ χωρίς περιστροφές, άπλούστατα άρπάχθηκε, χωρίς σύτε κάν το πρόσχημα μιάς άμφιθολης άγοραπαλησίας.

Άρχαιοτητα καί Βυζάντιο

Από μελέτες πού έχουν γίνει μέχρι σήμερα, θα σαζόνενες κυρίως στήν άνασκαφική έρευνα, συνάγεται ότι ή πόλη τών Αθηνών θά έπειτε ν' άποτελούσε μία από τις μεγαλύτερες σέ έκταση πόλεις του αρχαϊκού κόσμου. Οι ειδοί γιά τό θέμα έκθετον, σε άλλο τμήμα αύτού του τεύχους, τις γνώσεις και τα πορίσματά τους. Έδω θα θέλαμε νά δύσουμε μάλι αναδικότητα συμπεριφοράς τού κράτους πάνεντα στις άρχαιότητες τών Αθηνών, μάλι συμπεριφοράς πού μόνον άθρητική θα μπορούσε νά χαρακτηριστεί.

Οι άνασκαφές κυριολεκτικά καρκινοβατοῦν έπι είκοσι χρόνια, χωρίς ότι άνασκαψμένος χώρος νά έχει έστω και στοιχειωδώς διαρρυθμιστεί, τουλάχιστο γιά κάποιο τμήμα του. Ο χώρος αύτος άποτελεί έλαχιστο τμήμα της άρχαιας πόλης και τών έκτασεων πού έχουν δεσμευτεί. Οι έκτασίες άνηκουν σε ίδιωτες και τό κράτος, αύτοδεσμευμένο στη «λογική» τών άπαλοτριώσεων και άγνωντας προσφορότερα και εύφεστερα μέτρα, ούτε προώχει σε αυτές ούτε και δίνει κάποια λύση στούς ίδιοκτήτες τους. Δεσμευόσεις έπι δεσμεύσεων, άλλα τούτο περιέργων δέν έμποδισε νά δημιουργηθούν, γύρω από τά ύπολείμματα τού μώλου τού άρχαιου λιμανιού, δύο λιμενοδροσίους, στους όποιους μάλιστα είχαν άρχισει έργασίες έπιμηκυνσης. Εκτός από αυτά, ή παραλία έμπρος από τό λιμάνι άρχιζε νά «διαρρυθμίζεται» μέδιαθόμητο» τρόπο, πού πρόσθαλλε την καλαιοθησία και τών ίδιο τόν άρχαιολογικό τόπο.

Διεκδίκηση τών διόλου άθρητωμένων συγχρόνων άθρητων (τού γειτονικού οικισμού) είναι τό άρχαιολογικό μουσείο, πού άκοδα δέν έχει κατασκευαστεί στο Νομό, νά δημιουργηθεί στό κυριότερο κέντρο τού άρχαιου χώρου, δηλαδή κοντά στά άρχαια Αθηνά. Θά έπικρατήσει ή λογική διεκδίκησή τους, ή κάποιος μικρούπεριλιασμός, που θέλει τά πάντα νά έξακολουθούν νά συγκεντρώνονται στήν πόλη της Ξάνθης; Άν μένουν πολλά νά έρευνηθον.

Η παλιά συναγωγή.

Πρώην σπίτι Σεφέκετ Μπεζ.

τήν ιστορία τού ξανθιώτικου χώρου στήν άρχαία έποχή, ή πορεία του κατά τούς βυζαντινούς αιώνες παρουσιάζει, σήμερα, πολλά και σαφή δείγματα πού περιμένουν, θέσαια, άναστρωψίες και ενταξη στη σύγχρονη ζωή. Έτσι, το τείχος πού έχει ύποχωρήσει σε πολλά σημεία, πάνω από τήν ίδια την Ξάνθη, μέ υψών σε κάποια σημεία μέχρι και είκοσι μέτρα, δεξαμενές, ύπολειμματα πύργων, δλλα έρεισια πού ταυτίζονται με τήματα πόλης, τήν Ξάνθειας-ύπολειμματα τής βυζαντινής παραλιακής πόλης τών Πόρων, στό Πόρτο Λάγος, ποι κινδύνευσαν άμεσα από τό τρελό σχέδιο νά γίνουν, έκει άκριθως και λίγο πιο πέρα, τεράστια σύλλογη εργοστασίου «Δήμητρα» (πάλι κινηθήκαν «παράγοντες», διοισμένοι άνευθυνούπευθυνούν έκπρωσποι, πετυχαίνοντας νά παρασύουν, άρχικα, φορεις καί άπλους άνθρωπους) ή κατάσπαρτη από ύπολειμματα ή και μεγάλα τμήματα στρατιωτικών και έκκλησιαστικών κτιρίων τής βυζαντι-

νής έποχης περιοχή τής Δυτικής Ροδόπης: πλήθος αντικειμένων, τής ίδιας έποχης, πού και από αυτά μεταφέρθηκαν δριούμενα από τά θουλγαρικά στρατεύματα κατοχής. «Ολα αυτά, περιμένουν, φυσικά, νά πάρουν τό δρόμο τών συστηματικών έρευνών, όπως περιμένουν και τήν ίδρυση βυζαντινού μουσείου, πού μάλλον λογικό είναι νά ίδρυθει στήν πόλη τής Ξάνθης.

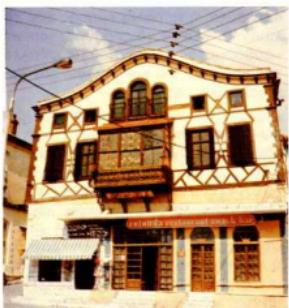
Μουσουλμανικά και έβραικά μνημεία

Τά μουσουλμανικά μνημεία τού ξανθιώτικου χώρου άποτελούν, δριούμενα τουλάχιστον από αυτά, δειγμάτα έξαιρετης τέχνης, για τά όποια ή κρατική άσβετητριά, όπως και γιά τήν υπόλοιπη πολιτιστική κληρονομιά τού χώρου αύτού, συναγωνίστηκε τήν πολιτική συνειδητών καταστροφών τής χουντικής περιόδου άλλα καί τής θουλγαρικής κατοχής ή τακτι-

κή πού άκολούθησε κατά τίς δύο τελευταίες περιόδους παρουσιάζει πολλές ομοιότητες.

Όπως και γιά τά άλλα μνημεία, καμά καταγραφή τους δέν έχει γίνει μέχρι σήμερα, σύμφωνα πάντως με τήν προφορική παράδοση μπορούν νά έπιχειρηθούν κάποιες πρώτες χρονολογικές προσεγγίσεις, όπως γιά τό θαυμασίο τάζιμη τής κωμοπόλης Γενιέσας, παλιάς πρωτεύουσας τής περιοχής, πού λέγεται ότι κτίστηκε έπι θερμή Μουσταφά, πριν τρεις μέ τέσσερις έκατονταετίες. Άλλα καί δύο, τουλάχιστον, παλιά μουσουλμανικά νεκροταφεία σίγουρα απότελούν συνολικά μνημεία, για τόν πρόσθετο λόγο ότι προσφέρουν και κάποιες βεβαίες χρονολογίσεις.

Θά πρέπει, έπιστης, ν' αναφέρουμε μιάν άλλη ίδιαιτερότητα τής πόλης τής Ξάνθης, τό ότι υπήρξε δηλαδή έστια ιαραγλυτικής κοινότητας μέχρι τόν δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, γιά τήν όποια και λείπουν έντελως τά σχετικά στοιχεία. Μιά πέμπτη, λοι-

Παλιό άρχοντικό στο Ν.Δ. οριο τής διατηρητέας ζώνης.

Σπίτια στη διατηρητέα περιοχή που φτιάχτηκαν από καστοριανούς τεχνίτες.

Η είσοδος τού παλιού μουσουλμανικού σχολείου στήν Παλαιά Χρύσα.

Αρχοντικό Χριστοδιᾶ.

Παλιό μουσουλμανικό άρχοντικό στην πόλη της Ξάνθης.

πόν, έθνια άλλοτε, της όποιας πολιτιστικό ίχνος θασικής σημασίας άποτελεί τό κτίριο της Συναγωγής, πού πριν μερικά χρόνια είχε χρησιμοποιηθεί καὶ ώς θεατρική στέγη. Σύμερα, έρειπωμένο, κηρυχθήκε, ευτυχώς, διατηρητέο μνημείο καὶ έπιζεται ὅτι σύντομα θά άξιοποιηθεί σωστά.

'Η νεότερη πολιτιστική κληρονομιά τῆς Ξάνθης

Δέ νομίζουμε νά υπάρχει σέ όλοκληρη τή Βόρεια Έλλαδα οίκισμος μέττην ποικιλίας ἀρχιτεκτονικών δημιουργημάτων καὶ ρυθμών ὅπως ἡ πόλη της Ξάνθης καὶ τό πρόστειο της Παλαιά Χρύσας. Τόσο στό τμῆμα τῆς πόλης πού διασώθηκε ὡς «διατηρητέο» δοσ καὶ στό πολυκατοικοποιημένο τμῆμα της (θύλακες παραδοσιακοί καὶ μεμονωμένα οίκοδομήματα), ἀρχοντικά ἐμπόρων — μέ σαφῇ στοιχείᾳ κεντροευρωπαϊκής ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ἀρχών αὐτοῦ τοῦ

αἱώνα καὶ τοῦ τέλους τοῦ περασμένου — συνυπάρχουν μέ ἀστικά σπίτια φτιαγμένα ἀπό καστοριανούς τεχνίτες, πού παρουσιάζουν ἐπιπλεκτικές όμοιότητες μὲ σπίτια πού ὑπήρχαν παλιὰ ἡ πού ἀπομένουν σὲ πόλεις καὶ χωριά τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Κοντά σὲ αὐτά, ἀρχοντικά μουσουλμάνων σάτον ἔξαιρετικής ὄμορφιάς (ὅπως τό ἐπισκευασμένο σπίτι τοῦ Σεφκέτ μπέν, τό όποιο στεγάζει μνάδα τοῦ Πολυτεχνείου), ἐκκλησίες, παρεκκλήσια καὶ τζαμά, ἀλλὰ καὶ παλιά σχολεῖα, συμβάνουν σὲ ἀρμονικό σύνολο, ἐνώ στό μη διατηρητέο τμῆμα τῆς πόλης δεσπόζουν τά ἐπιβλητικά οίκοδομήματα καναποθήκων, μαζί μὲ δρισμένα οίκοδομήματα, πού παρουσιάζουν ἐντόνα στοιχεία τοῦ νεοκλασικισμοῦ, ὅπως τῆς Συναγωγῆς καὶ τοῦ σχολείου για τό έθνιακό μουσουλμανικό Γυμνάσιο καὶ Λάκειο. Ἀλλὰ καὶ τά χάνια τῆς πόλης ἀποτελούν ξεχωριστή καὶ πολὺ σημαντική ἐνότητα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς της, πού μόλις τελευταίᾳ ἀρχίσε νά ἀποτελεῖ

ἀντικείμενο συστηματικῆς μελέτης. 'Ἐκπληξη μάς περιμένει, δύμας, καὶ στό προάστειο τής Παλαιᾶς Χρύσας. 'Αφοῦ διασχίσουμε τό ἔξαρμετης ἀκαλαιοθήσιας πρόστειο τῆς Νέας Χρύσας, περνάμε σ' ἓνα οἰκιστικό σύνολο, πού, ἀν καὶ σαφώς παραμελέμενο, είναι τό μόνο που διατηρεῖ ἀστικά χαρακτηριστικά καὶ εὐρύμαχους κήπους, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερους χώρους πρασίνου. Καὶ ἔκει οἰκοδομήματα ἔξαιρετης τέχνης, ἀφῆμένα στὴν τύχη τους, ἀλλὰ καὶ ἀρχιτεκτονικές ἐκπλήξεις, ὅπως τού κουμπέ της εισόδου του ἀλλοτε μουσουλμανικού σχολείου, τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰώνα, πού παρουσιάζει κτυπητή μορφολογική ὄμοιότητα μὲ ἀνάλογο στοιχεῖο κτιρίου τῆς νότιας Ελλάδας, τοῦ 1828.

Τό θέμα ἡ μᾶλλον ἡ περιπέτεια τῆς προστασίας τῆς παλατᾶς Ξάνθης δόθηκε πού εύγλωττα ἀπό τὸν Εύαγγ. Πεντάζο⁴. 'Η διαφύλαξη τοῦ τμήματος πού, τελικά διασύμθηκε ἀποτελεῖ ἀλλον ἔνα τίτλο τιμῆς τῶν Έλλήνων

Τό τζαμί τῆς Γενισέας.

Μουσουλμανικό νεκροταφείο στό Οραιο.

Αρχαντικό στην Παλαιά Χρύσα.

Καπναποθήκες στην Ξάνθη.

άρχαιοι λογοτέλοι που αποτελούνται από την άγωνα τους, παρά τις πιέσεις συμφερόντων, «παραγόντων» και τοπικών βουλευτών. Ή «πολιτική» τών τελευταίων υπήρξε έρευνα, καταστροφή των πάντων. Και ή τακτική του κράτους χαρακτηρίστηκε από την κλασική, πάντα, ανορεξία, συνδυασμένη με σειρά παλινωδών. Θυμίζουμε εδώ τούς κυριότερους σταθμούς τής τακτικής αυτής. Στήν «Απογραφή άξιοδόγων οικισμών» του Υπουργείου των Εσωτερικών (1973) δόλκηρη ή πόλη τής Ξάνθης και 48 χωριά του Νομού θεωρήθηκαν σημαντικοί. «Ομος, μόνος ένα τημά της πόλης χαρακτηρίστηκε «διατηρητέο» από τό Υπουργείο Πολιτισμού (τα 1976), για να περιοριστεί ή ζώνη προστασίας ένα χρόνο άργοτερα, ενώ η Παλαιά Χρύσα έμεινε έξω από αυτήν. Μέχρι σημεριά, αλλωστε, μόνο τέσσερα μεμονωμένα οικοδομήματα είχαν κηρυχθεί διατηρητέα (άπο το ΥΠΠΕ), και από αυτά το χάνι της ίδιου Ταμισκή 61, πού είχε θεωρηθεί ως «μοναδικόν εἰς δόλκηρον τής Θράκην και Ανατολικήν Μακεδονίαν» άφεθηκε νά έρευναπει μεταξύ της πόλης και της Καβάλας, μέσα στη γειτονική Καθάλα, κτίρια καπνοποιητικών άρχισαν νά χρησιμοποιούνται εύφευστατά ακόμα και ώς πολιευμοποικά κέντρα. Στην Ξάνθη, παρά τις δόλκηρωμένες προτάσεις του Πολυτεχνείου τής Θράκης, υπό την έποπτειά του καθηγητή Βασ. Στεφανή, για χρησιμοποίηση δρισμένου, τουλάχιστο κτιρίου, ώς μονάδας του, προτιμήθηκε άσαλλογιστα ή λύση των «προ-κατ» κτιρίων στόν μοναδικό μεγάλο έλευθερο χώρο της πόλης και φυσικά, ή γεκτοποίηση άντι της κτιριακής ισοκατανομής σε διάφορα τμήματα της πόλης.

Μέ την τακτική αυτή θά ήταν παράλογο νά μιλούσαμε για ένημέρωση και κινητοποίηση τής κοινής γνώμης υπέρ της διατήρησης τής πολιτιστικής κληρονομιάς. Ιδιώτες, όπως τά μέλη της «Φιλοπρόσδοχης Ένωσης Ξάνθης» (τής γνωστής ώς ΦΕΞ), ανέλαβαν νά σώσουν ότι, μπορούσαν, δημιουργώντας σε δύο συνεχόνευα παλιά άρχοντικά καπνεπιμόρφων το πρώτο λαογραφικό μουσείο, όπου έκτος από άντικείμενα συνέλεξαν και τά πρώτα στοιχεία τών άρχαιολόγων. Παρά την έργασια τών άρχαιολόγων, πού πρόλαβαν νά αποτύπωσουν μία σειρά παραδοσιακών σπιτιών, κατέγραψαν σέ καρτέλλες τα περισσότερα κτίρια του διατηρητέου τμήματος και συνέταξαν τούς σχετικούς τοπογραφικούς χάρτες έντμερωνοντάς τους συνεχώς, ή κατάσταση διαμορφώθηκε όπως έπιγραμματικά την πρειέργαφε ο Δ. Πεντάζος: «ήδη ύποθεση έγινε πιό δύσκολη γιατί τελικά ή 'Αρχαιολογική Υπηρεσία έμεινε μόνη της». Ο Ε.Ο.Τ. δεν φάνκει, ή Κητηματική όπισθοχώρεσ. «Όταν άμως άποφασίσουμε την προστασία του παραδοσιακού Ξάνθης, δόλι ωποσχόνταν, και τήν πρωθήσαμε μόνο μετά τις προσφορές που είχαν γία οίκονομική ένισχυση τών ιδιοκτητών παραδοσιακών και τήν άναζωογόνηση του παραδοσιακού οικισμού». Τό αίτημα τών άρχαιολογών παραμένει και μετά την άναληψη από τό ΥΧΟΠ, με τό Π.Δ. 161/1984 για την άνακατανομή άρμοδιοτήτων μεταξύ ΥΠΠΕ και τού Υπουργείου αύτου, τής εύθυνης για τήν προστασία τού παραδοσιακού τμήματος τής πόλης. Και πρώτο μέτρο πρέπει νά πατελέψει ή έπισημη άναστολή έφαρμογής και ή μερική κατάργηση τού σχεδίου πόλης τού 1929, με τό οποίο θα είχε διαλυθεί τό τμήμα αύτο ήν ή 'Αρχαιολογική Υπηρεσία δεν άνττασσόταν στήν έφαρμογή του. Η κήρυξη ώς διατηρητέων τών καπναποθηκών (πολύ στερεών κτιρίων πού προσφέρον-

ται γιά όποιαδήποτε σύγχρονη χρήση, άκομα και γιά δημιουργία διαμερισμάτων κατοικών), άποτελεί έξισού επείγον μέτρο, όπως και ή προστασία μεμονωμένων κτιρίων και συνόλων στό πολυκατοικοποιημένο τμήμα τής πόλης. Επίσης, ή κήρυξη τη Παλαιάς Χρύσας ώς τόπου ιδιαιτέρου φυσικού κάλλους έπιβαλλεται, μαζί με τήν προστασία τών άξιολογότερων κτιρίων της.

Παραδοσιακά χωριά τής Ξάνθης

Η προσέγγιση τής μοναδικότητας τού χώρου τής Ξάνθης θά ήταν πολύ άτελής αν παραλείπαμε τά χωριά μέ έντονο παραδοσιακό χώρων, κυρίων στή δόρεια περιοχή τού Νομού. Παρά τις εισηγήσεις και τίς προτάσεις, μόνο τό Κάτω Καρυφόπιτο έχει περιληφθεί στούς 432 προστατεύμενους (ύποτιθεται) από τό κράτος οικισμούς. Είναι χρήσιμο νά δύνουμε μερικά στοιχεία γι' αυτό: στό χωριό ύπτηρχαν τό 1982, 60 περίπου, σπίτια από τα οποία κατοικούνταν περίπου τά 30, όπου θα πρέπει νά προστεθεί και τό γιατί ένός έκτρωματικού «σύγχρονου» σπιτιού, στό κέντρο τού χωριού (κατ' έφαρμογή... τού Διατάγματος προστασίας του;....). Μετά τη μεγάλη μετανάστευση τού 1963-65, στό χωριό άπομειναν 153 κάτοικοι, συνταξιούχοι τού ΟΓΑ ή έργατες στό δασαρχείο της περιοχής. Η παραγωγή καπνών, κύρια καλλιέργεια τους, έπεισε κάθετα, ένώ ο πολυτελμαχισμός της γης (κλήρος πού δέν ξεπερνά τά 5,5 στρ.) έγινε τό κύριο πρόβλημα.

Τά σπίτια δρίσκονταν σέ πολι κακή κατάσταση, πρόσφατα όμως άρχισε νά δημιουργείται μεγάλη ζήτηση στέγης τό καλοκαίρι, όποτε άνεβανουν στό χωριό, σταθέρα, 30 περίπου οικογένειες παραθεριστών τού Νομού. Αρχισαν ήδη έπισκευές παραδοσιακών σπιτιών σέ γειτονικά χωριά (Κα-

Καπναποθήκες στην Ξάνθη.

Συνοικία καπναποθηκών στην Καβάλα.

στανίτη και Καλό Νέρο), αλλά ή δηλ «όργανωση» και έπιλεψη παροχής οίκοδομικών άδειών και έργων σανδικών και τό κόστος τους άποτελούν παράγοντες απαγορευτικούς για συστές έπισκευές ή κατασκευές παραδοσιακών κτιρίων.

Πέρα, δημοσίες, από τό Κάτω Καρυόφυτο, τά πομακούχωρια άποτελούν έκπληκτικά διατηρημένα, ώς έπι τό πλειστον, οικιστικά σύνολα, ἀν και κανένας νόμος δέν φρόντισε για τή διατήρησή τους, ἐνώ τό κράτος «φιλότιμα» άφησε νά δημιουργηθούν κτίρια-κραυγαλέες παραφύνες τής άρχιτεκτονικής. Τό σκάνδαλο ταγματάρχη τού Μηχανικού, πού έδινε άδειες γιά τήν κατασκευή ντουμπαρίων, εικονίζει τού λόγου τό άσφαλές. Τά χωριά αυτά, στήν ορεινή περιοχή τής Δυτικής Ροδόπης, δημοσίες σκοκούν και οι περισσότερες, μή μελετημένες και άπροστατεύεταις πέτρινες γέφυρες, συνιστούν, ώς οικιστικά σύνολα, μάιν δλλη μοναδικότητα τού ξανθιώτικου χώρου, πού έπιβάλλει τήν ίδιαίτερη προστασία της. «Ηδη, βανδάλισμοι αρχίσαν και ἔδω, όπως για παράδειγμα ή κατασκευή στο χωριό Τέμενος νέας, μπετονένιας γέφυρας κολλήται στό παλιό πέτρινο γεφύρι. Γί τό αύτό πρέπει νά ληφθούν ἔγκαιρα μέτρα!

Η φυσική ίδιαιτερότητα τού ξανθιώτικου χώρου

Σκιαγραφήσαμε, στήν άρχη, όρισμένες ίδιαμορφίες τού φυσικού περιβάλλοντος τού χώρου τής Ξάνθης. Πρίν τελεώσουμε, θά θελαμε νά έντοπισουμε κάποιες άλλες ίδιαιτερότητες, άρχιζόντας από τήν πολύπτωθη (άπο άπολητη) λίμνη τής Βιστωνίδας, μέ τόν πανίσχυο ύδροβιτόπο της. «Αλλά δέν θά πρέπει νά παραλείψουμε ούτε τό δόσος τής Χαϊντούς, ούτε τήν περιοχή πάνω ἀπό τόν Ιασομό (σημερα, άπροσπλαστη μέ άχημα), ούτε

και τά σπήλαια τού Νομού (όπως τών Δρυάδων, στό χωριό Λιβεράτη τής μονής Ταξιαρχών, στήν πλαγιά τής ρεματιάς τού Κόσυνθου, κ.ά.). Δέν θεωρούμε διτί οι ίδιαιτεροι αύτοι τόποι θα πρέπει νά παρομοδωθούν από τήν δλλη εικόνα τής μοναδικότητας τού ξανθιώτικου χώρου. «Ένος χώρου πού είναι καιρός, κράτος, τοπική διοίκηση και φορείς νά τόν άντιμετωπίσουν στό σύνολο του, με στοργή, μέ πρόθεση σωτήρας άξιοποίησης και ένταξης τον στήν σύγχρονη ζωή, δίχως τόν άπαραδέκτο τυχοδικιώτικο που διέκρινε μά πολιτική άγριας βιομηχανικής «άναπτυξης».

Σημειώσεις

1. Η έκθεση αύτή έγινε μέ πρωτοβουλία και φροντίδης μου. Το πρωτότυπο τής, μή έγγραφα και χάρτες, κατατέθηκε στό γραφείο Σετούς Προγράμματος τού ΥΧΟΠ και από κει, διαδιαθήστηκε στή Διεύθυνση Παραδοσιακών Οικισμών (ΓΤ) τού Υπουργείου, από τήν οποία χρεώθηκε στήν άρχιτεκτονική «Αννα Ταγγαΐδη». Από αύτη... χρήστηκαν τά ίδιαν της! Γιά κάθε ένδεχομένου, έριστω και από έδω τήν πραστική τών άρμοδων τής Αρχεπικονικής Σχολής τού Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης γιά κάθε παρόντον χρηματοποίηση τού φωτογραφικού και άλλου υλικού τής έκθεσης αύτης, που 8 άποτελέστηκε κλοπή πνευματικής ίδιοκτησίας και χωρίς άδεια χρηματοποίησης υλικού. Φωτοτυπικό διντύγραφο κάποιων στοιχείων τής έκθεσης έχω καταθέσει στή Βιβλιοθήκη του ΥΧΟΠ.

Θα πρέπει νά έκφραστε κι από έδω τής θερμές εύχαριστες μου τόδο στό Νομάρχη Ξάνθης κ. Φάνη Ντάνια, γιά τής άποντες δικαιουλίσεις του κατά τή διάρκεια τής έρευνας δσο και στους πολιύριθμους φίλους τής ΦΕΕ, άλλα και στόν καθηγητή τού Πολιτεγγείου Θράκης Βασίλη Στεφανού γιά τή βοήθεια και τή συμμαρτσάστασή τους. Ίδιαιτερες εύχαριστες θα πρέπει νά θευνήσουν στήν άρχιτεκτονική Ανθή Χατζηγηρούρη, άλλα και στόν Στέφανο Ιωαννίδη. Χωρίς αυτούς, χωρίς τήν έμπνευση και τήν πίστη τους, ούτε η έκθεση ούτε και τό άρθρο αύτό θα έβλεπαν, ως τόπο τής ήμερας, τουλάχιστον στό μορφή και με τήν οποία πληρότητα τους. Τούς εύχαριστους κι από έδω.

2. Εννοώ τής έθνεις τών έλληνων, τών πομάκων, τών πεδινών μουσουλμάνων και τών «τουρκογύρφων». Τόν δρό ένθια χρηματοποίη μέ τήν έννοια πού τού δινει ο Guy Héraud, στό βιβλίο του

«L'Europe des Ethnies», (Παρίσι, 1963), δηλαδή ώς κοινότητες που παρουσιάζουν ορισμένα κοινά διακριτικά χαρακτηριστικά γλώσσας, και γενικότερα πολιτισμικά (αελ. 26 τού έργου).

3. Οι βιβλιογραφικές πηγές αναφέρουμε τή διπλωματική έργασια τού Χαρ. Ταυεμήνη κ. στό Πολιτεγγείο τού Μαλένα, τό 1975-80, με τόν τίτλο «Analisi dell'area abitativa della città di Xanthi», τό άρθρο τού Ευάγγ. Πεντάλον «Ξάνθη, τό χρονικό τής κήρυξης, τά προβλήματα του παραδοσιακού οικισμού και ή αντιμετώπιση τους» (αελ. «Θρακικά Χρονικά», αρ. 35, 1979) — πολύ άρδιογα γιά τήν πληρότητα και τήν πυκνότητά του, άλλα και για... τό θάρρος τού συγγραφέα νά εκθέσει με λεπτομέρειες τής περιπτέσεις τής προστασίας —, ώπως και τό άρθρο της Μαρίας Ζαρήλη-Πεντάλον γιά τό θέμα τών άρχιοιολογικών άνασκασών στά Αθέρροφα («Θρακικά Χρονικά», αρ. 36, 1980-81).

4. Βλ. τό άρθρο τού Ε. Πεντάλον, δηλ. παρ. Γά την άποψη τού Υπουργείου Εσωτερικών θλ. σχετικά στήν ΥΠΑΘ τόμος 13, αελ. 144-145. Η πρώτη κήρυξη τού παλαιού τημάτου τής Ξάνθης δημοσιεύθηκε στό ΦΕΚ Β', αρ. 661, 17-5-1974. Η άποχρακτηρισμός τημάτου τής και ή νέα περιορισμένη ζώνη δημοσιεύθηκε στό ΦΕΚ Β', αρ. 142, 25-2-1977. Τό Κάτω Καρυόφυτο κηρύχθηκε παραδοσιακό οικισμός με τό Π.Δ. τής 19-10-1978 (ΦΕΚ Δ', αρ. 594, τής 13-11-1978). Γιά τά σπήλαια τού Νομού Ξάνθης θλ. άρθρο της «Αννας Πετροχέιμου στά «Θρακικά Χρονικά», τού 1972.

Οι φωτογραφίες είναι τών Βασίλη Δωροβίνη και Νίκου Μιχαηλίδη.

The Unique Character of Xanthi's Area

V. Dorovinis

The town and the vicinity of Xanthi represent a unique case in modern Greece as regards both the natural environment and the cultural heritage.

This article is focused on the treatment and prospects of the cultural heritage (from the ancient,拜占庭 and later period), the Moslem and Jewish monuments as well as the traditional villages of the area.